

УДК 658.5:338.3

Т. А. Васильєва, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри банківської справи ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
Т. П. Гончаренко, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТАДІЙ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано основні методичні підходи до визначення стадій життєвого циклу промислових підприємств, здійснено їх порівняльний аналіз, обґрунтовано необхідність врахування в процесі моделювання типу розвитку підприємства. Було з'ясовано, що під час моделювання життєвого циклу підприємства необхідно зосередити увагу на визначенні стадій життєвих циклів галузі, технології та продукції, які напряму впливають на діяльність підприємства.

Ключові слова: життєвий цикл промислового підприємства, стадії життєвого циклу, моделювання стадій життєвого циклу, типи розвитку промислового підприємства.

Постановка проблеми. Сучасні проблеми розвитку промислових підприємств турбують на сьогодні багатьох науковців. Беззаперечним фактом є визнання того, що будь-яке підприємство має не лише різні етапи розвитку власної діяльності, які вибудовуються у криву його життєвого циклу, але й установлений виробничий ритм, який змінюється протягом всього періоду його існування. Дані зміни можуть проявлятися у нерівномірності вироблення продукції, підйомах, скороченнях або повному припиненні виробництва на окремих стадіях життєвого циклу. Невід'ємним елементом етапу прогнозування промислового підприємства та побудови стратегічних орієнтирів його роботи на окремих сегментах ринку є вивчення стадій життєвого циклу, а також їх тривалості, що в подальшому стає підґрунтям до побудови системи управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція життєвого циклу Т. Левіта [2] набула на сьогодні різноманітних удосконалень, специфічних аспектів прояву в різних галузях науки. Вагомий внесок у дослідження життєвого циклу підприємства принесли такі вітчизняні та закордонні науковці, як: Дж. Мур [4], Х. Фокс [1], Ж. Ліпіт [3], Л. Грейнер [6], І. Бланк [5], С. Покропівний [7], Р. Бухеле, В. Шмідт та ін. Поряд з цим проблема дослідження методичних підходів до визначення стадій життєвого циклу промислових підприємств, а також чинників, які можуть вплинути на їх тривалість, все ще залишається невирішеною остаточно. Актуальність і теоретико-практична значущість цієї проблеми обумовила вибір теми статті та її мети.

Невирішені раніше частини проблеми. Слід зазначити, що недостатньо обґрунтованими, на наш

погляд, є методичні підходи до визначення стадій життєвого циклу промислового підприємства, чинників впливу на нього – як прямих, так і опосередкованих. Не повністю розвиненими залишаються науково-методичні підходи до управління підприємствами, для яких характерним є дисбаланс між стадіями життєвого циклу галузі, технології та продукту.

Метою даної статті є дослідження методичних підходів до визначення стадій життєвого циклу промислових підприємств, а також чинників, що можуть вплинути на їх тривалість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія життєвого циклу промислового підприємства дає можливість побачити динамічні зміни на ньому, а також зробити висновки щодо своєчасності та ефективності прийняття управлінських рішень. Специфічною особливістю промислового підприємства є те, що загальний життєвий цикл його може тривати в різних діапазонах. На практиці це може залежати від часового лагу окремих стадій життєвого циклу, типу розвитку підприємства, чинників, що впливають на тривалість життєвого циклу промислового підприємства та окремих його стадій розвитку, стадії життєвого циклу галузі (в якій здійснює власну діяльність промислове підприємство), технології, яка використовується для виробництва, та продукції, яка виробляється підприємством, тощо.

Дослідження життєвого циклу промислового підприємства, визначення основних стадій та їх тривалості можливо здійснювати шляхом застосування таких груп моделей: циклів життя, етапів (фаз чи послідовності подій), розвитку (еволюційні моделі) та переходу (трансформаційні моделі).

Використання моделей циклів життя дає можливість сконцентрувати увагу на визначенні

специфічних особливостей організаційного росту, якого необхідно досягти з метою виконання поставлених стратегічних завдань. На практиці дані моделі можна застосовувати з метою виявлення проблем та подальшого управління ними, які характерні для кожної стадії життєвого циклу окремо.

Слід зазначити, що моделі циклів життя дають можливість визначити точку, яка відповідає закінченню одного циклу та початку наступного.

Моделі послідовності подій дають можливість виявити серію етапів розвитку, які проходить промислове підприємство за певний проміжок часу, причому останній етап є не занепад підприємства, а його перехід на іншу стадію – оновлення, відродження тощо. Специфічними особливостями даних моделей є:

- 1) одночасне врахування не лише фактора часу, а й інших факторів;
- 2) врахування необов'язковості проходження послідовно всіх виокремлених етапів розвитку підприємства. Наприклад, дана модель враховує той факт, що промислове підприємство, яке знаходиться на стадії розвитку, може бути тут практично весь загальний період існування підприємства. З впливом зовнішніх чи внутрішніх факторів фаза “зрілості” може і не наставати і відразу підприємство перейде до стадії ліквідації.

В основі еволюційних моделей покладено об'єднання основних ідей – як моделей послідовності подій, так і моделей циклів життя. На практиці моделі розвитку можуть використовуватись для опису послідовності розвитку та взаємодії елементів у загальній системі організаційного розвитку промислового підприємства.

До позитивної сторони еволюційних моделей можна віднести те, що вони дають можливість зосередити увагу на важливості, важкості та критичності переходів між етапами життєвого циклу промислового підприємства. Поряд з цим на питання, яким саме чином повинні проходити ці переходи, і які управлінські дії при цьому необхідно здійснювати, з теоретичної точки зору, еволюційні концепції життєвого циклу підприємства не дають відповіді.

З метою формалізації проблем та визначення перешкод, які виникають при переході між етапами життєвого циклу, використовуються трансформаційні моделі. Основною специфікою моделей переходу є застосування інструментарію для виявлення нестабільних процесів у діяльності промислового підприємства, які дають можливість на практиці виробити правильний напрямок подальшої поведінки. Дані моделі в по-

рівнянні з іншими дають можливість описувати кризи (як критичні точки закінчення одного етапу і початок наступного) та формування “управлінських реакцій” з метою збільшення часового лагу діяльності промислового підприємства в цілому. Так, наприклад, модель організаційного розвитку Л. Грейнера виокремлює п'ять фаз життєвого циклу, основу яких на яких, можна сформулювати наступні рекомендації управлінського характеру (табл. 1).

Отже, дані моделі дозволяють виявити загальну тенденцію та залежність між етапами розвитку промислового підприємства, які дають змогу враховувати попередні та майбутні зміни в діяльності підприємства.

Поряд з цим, на нашу думку, невід'ємним елементом дослідження специфіки життєвого циклу промислового підприємства є обов'язковість врахування типу розвитку підприємства, оскільки залежно від здатності організації до адаптації загроз зовнішнього середовища цей чинник виходить на перший план.

Традиційно в науковій літературі виділяють два типи розвитку промислового підприємства залежно від характеру змін – еволюційний та революційний (рис. 1).

В умовах еволюційного характеру змін “розвиток промислового підприємства” можна визначити як режим його функціонування, в умовах якого надаються пріоритети тим ресурсам та процесам, які позитивно впливають та удосконалюють внутрішнє середовище підприємства, а також канали його взаємозв'язку з зовнішнім.

До підприємств з еволюційним типом розвитку можна віднести такі, які постійно здійснюють модифікацію процесів (з технологічної точки зору), застосовують елементи системи соціальної відповідальності підприємства. Слід наголосити, що такі зміни є запланованими та безперервними, причому кожна попередня дія повинна включати наступну. При еволюційному типі розвитку для промислового підприємства базовим завданням є формування напряму модифікацій і темпів їх здійснення.

До підприємств з революційним типом розвитку можна віднести ті, які у власній діяльності вносять модифікації нерегулярно, епізодичність яких відбувається досить рідко, хоча і є достатньо спланованими у порівнянні з еволюційними. На практиці найчастіше такі зміни мають великий масштабний охопит, а їх реалізація проходить достатньо довго та повільно. Модифікації на підприємстві носять стратегічний характер, вони ініціюються вищими органами управління.

Таблиця 1 – Модель організаційного розвитку Л. Грейнера [6]

Фази життєвого циклу	Характеристика			Рекомендації щодо управління
	фази	можливих проблем	орієнтирів розвитку	
Фаза "росту через креативність"	Поступовий розвиток підприємства	Криза "лідерства" – неможливість завоювати лідируючі позиції на ринку	На креативність	Концентрація зусиль на розвиток ринкової кон'юнктури, технологій виробництва та просування продукції на ринок
Фаза "росту через директивне керівництво"	З'являється система формальних комунікацій, контролю, преміювання та депреміювання працівників	Криза "автономії" – неможливість забезпечити незалежність та самостійність функціонування підприємства	На зміну стилю керування	Побудова формальних управлінських зв'язків та організаційної структури промислового підприємства
Фаза "росту через делегування"	Будується система делегування повноважень: керівництво зосереджує увагу на стратегічному розвитку підприємства, а вирішення поточних питань делегується до середніх ланок менеджерів	Криза "контролю" – неможливість сформувати належну систему контролю функціонування підприємства	На делегування обов'язків	- побудова децентралізованої організаційної структури промислового підприємства; - делегування повноважень; - формування центрів прибутку та фінансового обслуговування
Фаза "росту через координацію"	Зосередження уваги на координаційній діяльності підприємства: поява центрів відповідальності, які мають цільове призначення	Криза "меж" – неможливість утримати межі	На координацію	- побудова системи переходу до корпоративного планування; - формування інвестиційних центрів; - зосередження уваги на базових функціях управління та контролю
Фаза "росту через співпрацю"	Побудова гнучкої системи управління підприємством – переорієнтація на нові ринки збуту, перегляд системи управління, мотивацій та контролю за діяльністю	Криза автономії	На співпрацю	- створення та виокремлення самостійних структурних одиниць підприємства; - формування мотиваційної політики на кінцевий результат

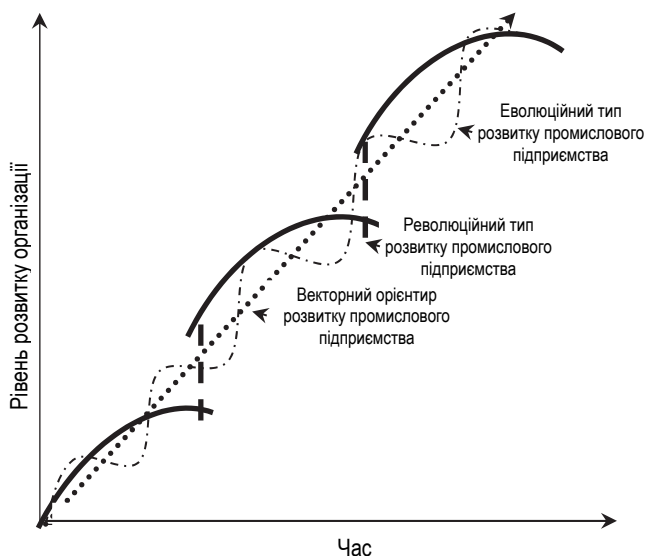


Рисунок 1 – Еволюційний та революційний типи розвитку промислового підприємства

На жаль, неможливо сказати, що еволюційний чи революційний тип розвитку промислового підприємства продовжує тривалість життєвого

циклу підприємства. Слід наголосити на тому, що врахування типу розвитку промислового підприємства дає змогу лише скоригувати управлінські рекомендації щодо подальшої його роботи на кожній стадії окремо.

Поряд з цим невід'ємною проблемою всіх моделей визначення життєвого циклу промислового підприємства є врахування факторів, які тим чи іншим чином мають вплив на діяльність промислового підприємства. Залежно від місця виникнення ці фактори мають екзогенний чи ендогенний характер з різним типом прояву – прямим чи опосередкованим. Слід наголосити на тому, що врахування факторів, які впливають на тривалість стадій життєвого циклу промислового підприємства, є одним із найважливіх етапів дослідження, оскільки більшість факторів неможливо кількісно виразити. Це стосується переважно впливу зовнішніх груп факторів, зокрема соціальних, правових, науково-технічних тощо. Поряд з цим такі внутрішні фактори, як філософія підприємницької діяльності, рівень набутого досвіду працівників, організаційна структура тощо також

описуються на практиці якісними характеристиками і ускладнюють модель визначення стадій життєвого циклу промислового підприємства.

Беззаперечним фактом є те, що життєвий цикл промислового підприємства доцільно

розглядати з урахуванням наступних складових: життєвого циклу галузі, де воно здійснює свою діяльність, продукції та технологій, які використовуються для її виробництва (рис. 2).

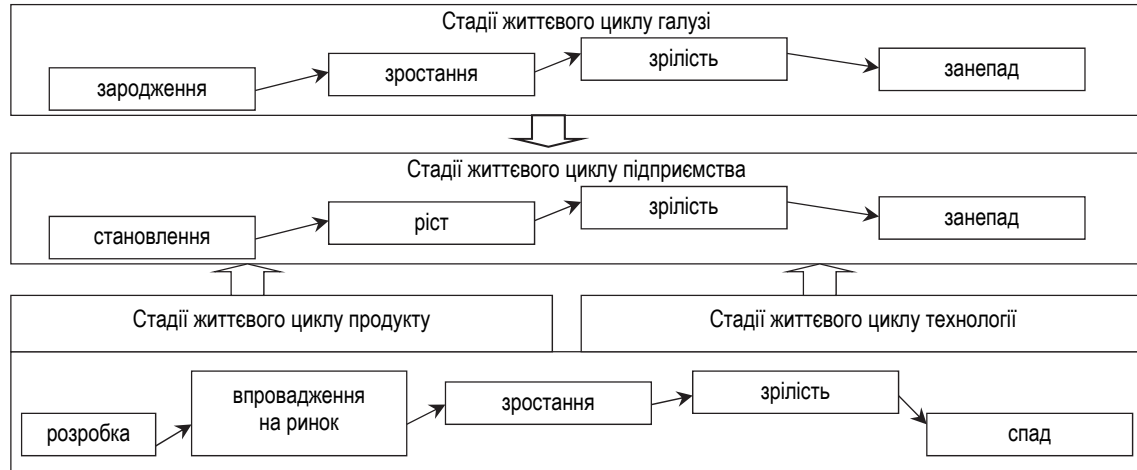


Рисунок 2 – Залежність стадій життєвих циклів галузі, підприємства, технології та продукції

Залежно від часових інтервалів ринкового життя цих складових розраховуються стадії життєвого циклу промислового підприємства, а також їх тривалість.

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що дослідження специфічних особливостей застосування моделей життєвого циклу промислового підприємства, які застосовуються з метою визначення основних стадій та їх тривалості, доцільно використовувати з урахуванням особливостей еволюційного чи революційного типу його розвитку. В подальшому це дасть можливість зосередити увагу на характерних рисах

розвитку промислового підприємства та обрати відповідні інструменти управління ним з метою збільшення тривалості стадій життєвого циклу підприємства в цілому та кожної окремо. Поряд з цим необхідно зосередити увагу і на визначенні стадій життєвих циклів галузі, технології та продукції, які напряму впливають на діяльність підприємства.

Подальшого дослідження потребує ряд питань, направлених на формалізацію впливу вищеперахованих чинників, від яких напряму залежить тривалість стадій життєвого циклу промислового підприємства.

Список літератури

1. Fox H. W. Profit Pointers for Product Managers / H. W. Fox // Advanced Management Journal. – 1973. – Vol. 38. – P. 32–36.
2. Levit T. Exploit the product life cycle / T. Levit // Harvard Business Review. – 1965. – P. 81–94.
3. Lippitt G. L. Crises in a Developing Organization / G. L. Lippitt, W. H. Schmidt // Harvard Business Review. – 1967. – Vol. 45 № 3. – P. 41–48.
4. Moore G. Crossing the Chasm / G. Moore. – N. Y. : HarperBusiness, 1991.
5. Бланк И. А. Управление активами / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2000. – 720 с.
6. Грейнер Л. Е. Эволюция и революция в процессе роста организации / Л. Е. Грейнер. – Весник С.-Петербур. ун-та. – (Сер. “Менеджмент”). – 2002. – Вып. 4. – С. 76–94.
7. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства / С. Ф. Покропивний. – К. : Хвиля прес, 1995.

Отримано 11.12.2013

Summary

The main methodical sides of the determination of phases vital cycle industrial enterprises and their comparative analysis has been researched in this article. The justification of The necessity in the process of the modeling the type of the enterprises has to be taken into consideration. It was found out that in the process of modeling the vital cycle of the enterprise is necessary to focus on the determination the branch phases of vital cycle, technology and production that have the straight influence to the activity of the enterprise.